

PROMĚNY V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH: K REALIZACI KURIKULÁRNÍ REFORMY

Petr Urbánek, Jana Wernerová

Abstrakt: Příspěvek navazuje na výsledky šetření z roku 2007. Zkoumáno bylo i v dalších dvou letech (2008, 2009), jak se z pohledu učitelů a studentů učitelství projevovaly první kroky realizace kurikulární reformy v realitě druhého stupně základní školy. Studenti v průběhu souvislé čtyřtýdenní pedagogické praxe zjišťovali, jak reformu přijímali a hodnotili učitelé základních škol; jejich názory, postoje, i to, jak byla realizována školní výuka. Názory učitelů na reformu se dle zjištění studentů ukazyvaly značně rozporuplné. Učitelé očekávají jako výsledek reformy jen mírně pozitivní změny. Z hlediska interpretace opakovaných šetření nebyly v procesu výuky v průběhu sledovaných tří let shledány podstatnější posuny v oblasti realizovaného kurikula ani v práci s žáky.

Klíčová slova: kurikulární reforma, rámcové vzdělávací programy, školní vzdělávací programy, realizace změn, studenti učitelství, dotazování, pozorování, opakované šetření

Abstract: *Changes in primary schools: to implementation of the curricular reform. This contribution is a follow-up to the results of the survey from 2007. In the two following years (2008, 2009) it was also surveyed how the first steps of implementation of the curricular reform became evident in the reality of the upper primary school from the point of view of both teachers and students of the teaching profession. During their continuous four-week pedagogical training, students found out how the reform was received and evaluated by the teachers at primary schools; their opinions, attitudes as well as how school teaching was realized. According to students' findings, the teachers' views on the reform proved to be rather contradictory. Teachers expect only slightly positive changes as a result of the reform. With respect to the interpretation of repeated surveys, in the teaching process in the course of the three monitored years were not found more significant shifts neither in the area of implemented curriculum, nor in the work with students.*

Key words: *curricular reform, framework educational programmes, school educational programmes, realisation of changes, students of the teaching profession, questioning, observation, repeated surveys*

1 Úvod

Intenzivní zájem o původně ryze didaktický fenomén školního kurikula se začal ve světě objevovat již v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století. Souvisí se snahou zefektivnit a ekonomizovat proces výchovy a vzdělávání jako zásadní podmínku fungování trhu a rozvoje vzdělanostní

společnosti. Stále více tak začal být sektor vzdělávání „...zřetelně ovládnán ekonomickými parametry efektivity, projevující se v orientaci vzdělávacích cílů podle potřeb trhu práce zakrývané poukazem na rozvoj lidských zdrojů“ (Rýdl 2008, 206). Tato proměna nabývá globalizovaného rozměru a formálně se například odráží i v symbolizovaném používání „odborného“ pojmosloví. Klíčovými kategoriemi jsou pak např. ekonomizované pojmy jako „lidské zdroje“, „akontabilita“, „přidaná hodnota“, „vzdělávací trh“ aj. Oblast školního kurikula se tak postupně více podřizuje rovině vzdělávací politiky a ekonomie vzdělávání, než aby bylo rozvíjeno na bázi teorie, která studuje interní zákonitosti organizace výuky.

Česká pedagogická věda si z pochopitelných důvodů intenzivněji všímá tématu školního kurikula teprve od devadesátých let. Problematika kurikula a jeho proměny, resp. kurikulární reformy, se objevuje a odborně rozvíjí v několika zásadních pracích obecnější povahy (např. Walterová 1994; Rýdl 2003 aj.) i v celé řadě drobnějších, avšak velmi cenných statí, které jsou zpravidla zaměřeny již ke konkrétní proceduře vlastní realizace rámcového vzdělávání u nás. Autoři upozorňují např. na dlouhodobost procesu realizace změn (Skalová 2005), obtížnou uchopitelnost a prokazatelnost vymezených cílů v rámcovém vzdělávání (Průcha 2005), teoretickou náročnost nového kurikulárního konceptu (Maňák 2009) atd., velmi často a důrazně ovšem s odkazem na klíčovou roli učitele a zejména na podmíněnost úrovně jeho profesních kompetencí.

Je tedy zřejmé, že ambiciózní představy o proměně školy „shora“ se v zájmu uskutečnitelnosti musí vždy nutně opírat o učitele, který je z podstaty edukace rozhodujícím finálním realizátorem všech uvažovaných a projektovaných vnějších změn. I když tato myšlenka není popírána a je od počátku deklarována např. v Bílé knize, kde se hovoří o pedagogických pracovnících jako o „nositelích změn“ (Národní 2001, 43-45), reálná situace implementační fáze kurikulární reformy se zdá být jiná. Řada šetření, která byla uskutečněna v posledních letech, v době příprav i po zahájení implementace školních programů v základním vzdělávání (blíže podává přehled např. Janík a kol. 2010), prokazuje, že učitelé zcela neakceptují principy a způsoby realizace kurikulární reformy, že nejsou vnitřně přesvědčeni o nutnosti a užitečnosti změn apod. Výzkumné výsledky vícečetné případové studie základní školy (Dvořák, Starý, Urbánek, Chvál, Walterová 2010) ukazují, že školy a jejich učitelé žijí primárně jinými tématy, než je problém realizace školních programů. Také výsledky našeho prvotního šetření, které bylo realizováno v roce 2007 v základních školách (Urbánek, Wernerová 2008), tedy v době „startu“ implementačního procesu, upozorňuje na problematické stránky reformy spojené především s jejím nepřijetím a s neochotou učitelů se v této rovině příliš angažovat.

2 Výzkumný problém, cíl šetření

Uvedené šetření (Urbánek, Wernerová 2008) se opíralo o výpovědi učitelů, výpovědi praktikujících studentů učitelství (praktikantů) a o pozorování,

kteřé realizovali praktikanti při měsíční souvislé praxi v základních školách. Objektem šetření je realita práce školy v podmínkách kurikulární reformy, charakteristiky vyučování a názory učitelů na proces reformy. Zajímalo nás, jak učitelé ZŠ hodnotili první kroky realizace kurikulární reformy, jaké postoje k reformě zaujímali, resp. jaké změny bylo možné v procesu výuky ve školách registrovat. V šetření z roku 2007 jsme v následujících dvou letech pokračovali a totožným metodologickým uchopením a stejnými metodickými procedurami jsme zjišťovali i v roce 2008 a 2009 tytéž údaje.

Výzkumný problém našeho šetření formulujeme třemi klíčovými otázkami následovně: Jak učitelé ZŠ hodnotí první tři roky realizace kurikulární reformy v základní škole? Jak předpokládané změny v reálné výuce reflektují studenti učitelství - praktikanti? Lze identifikovat nějaký posun v postojích učitelů ke kurikulární reformě a ve změnách v procesu výuky v průběhu tří let?

Cíl šetření vymezujeme takto:

[a] zjistit, jak učitelé a studenti učitelství hodnotí úspěšnost realizace prvních třech let kurikulární reformy v realitě práce sledovaných ZŠ;

[b] zjistit, jaké byly zaznamenány změny, resp. posuny, mezi jednotlivými sledovanými lety (2007, 2008, 2009) ve výpovědích učitelů ZŠ k realitě školní výuky a v oblasti vlastních postojů k transformaci.

3 Metodika šetření, charakteristika souboru

Sledování parametrů školní výuky, resp. stavu, efektů či změn spojených se zásahy do školního kurikula, lze realizovat vícero výzkumnými přístupy: od obsahové analýzy projektovaného školního kurikula (např. Cvač 2008; Tematická 2010), přes subjektivní názory aktérů vzdělávání na kurikulární zásahy (např. Beran, Mareš, Ježek 2007; Straková 2010) až k možnému pozorování a analýze výuky (Dvořák, Starý, Urbánek, Chvál, Walterová 2010) či videozáznamu vyučování (Janík, Najvar a kol. 2008) atd. Naše šetření využilo subjektivního posuzování sledovaného fenoménu klíčovými aktéry výuky (tj. učiteli a praktikanty), snažilo se kombinovat různé přístupy (zúčastněné pozorování, rozhovor, dotazník) a vycházelo z opakované sondy. Pro výzkumný rezultat je žádoucí sledovat tentýž jev pedagogické reality opakovaně, resp. dlouhodoběji. Přínos opakovaných šetření spatřujeme v možnosti verifikace předchozích dat, jejich komparace, sledování aktuálního jevu ve vývoji a případné predikci možných trendů (Urbánek 2000).

Ke zjišťování názorů učitelů na aktuální realizaci transformačních kroků a názorů studentů učitelství (praktikantů), na realitu implementace školních vzdělávacích programů (ŠVP) v základních školách bylo využito několika výzkumných přístupů (dotazování, zúčastněné pozorování, doplňující rozhovory s učiteli). Autorsky konstruovaný dotazník obsahuje patnáct

zjišťovacích položek, většinou polootevřených, otevřených a škálovaných.¹ Tento dotazník byl po absolvování čtyřtýdenní závěrečné pedagogické praxe zadán praktikujícím studentům učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů 2. stupně ZŠ.

Před nástupem na praxi byl studentům uložen specifický výzkumný úkol: V průběhu pedagogické praxe [1.] cíleně pozorovat realizaci implementace ŠVP do praxe, [2.] neformálními rozhovory zjišťovat názory učitelů na tento proces a [3.] v 6., 7. a 8. ročníku (kde bylo ve sledovaných letech 2007/2008 až 2009/2010 již postupně ŠVP povinně zavedeno) opakovaně vyučovat, resp. hospitovat. Praktikující studenty jsme tak v šetření využili současně jako výzkumníky (pozorovatele, spoluaktéry, administrátory) i respondenty. Lze proto předpokládat, že zjištěné a v dotazníku prezentované výpovědi instruovaných praktikantů se agregovaně opírají o čtyřtýdenní zúčastněné pozorování, resp. hospitování v ZŠ, o rozhovory s učiteli a o vlastní zkušenosti s výukou v podmínkách startu kurikulární reformy. Studenti učitelství tak byli v roli „expertních“ administrátorů. Ve vyjadřovaném popisu hodnocené reality konkrétní školy lze v dotaznicích očekávat projekci názorů učitelů z praxe i hodnocení stavu implementace praktikantem na základě jeho vyučovacích i hospitačních zkušeností v konkrétní škole.

TABULKA č. 1: Metodologické parametry dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření v letech 2007 - 2009		2007		2008		2009	
		abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Počet praktikujících		97	100,0	165	100,0	196	100,0
Počet respondentů		95	97,9	165	100,0	194	99,0
Počet platných dotazníků		94	96,9	165	100,0	194	99,0
Z toho:	Ženy	70	74,5	138	83,6	153	78,9
	Muži	24	25,5	27	16,4	41	21,1
Počet sledovaných ZŠ		85	---	151	---	176	---
Převažující regiony		severní, východní, střední Čechy					

Celkový počet respondentů v tříletém šetření činil 453 (podíl mužů 20,3 %). Tito studenti působili na 412 základních školách.² Počty respondentů, podíly žen i počty sledovaných základních škol, nebyly v jednotlivých letech shodné (viz tabulka č. 1). Šetření proběhlo vždy v září a v říjnu (2007, 2008, 2009) po celé ČR, ovšem s výraznou (v souhrnu více než čtyř pětinovou) převahou škol lokalizovaných v regionech severních, východních a středních Čech. Sledované školy praxe nebyly cíleně vybírány. Jejich využití bylo náhodné, resp. záviselo na bydlišti studenta a na odborně-pedagogických kapacitách školy.

¹ Dotazníkový nástroj i výzkumná procedura byly v průběhu tříletého šetření identické a jsou popsány v publikovaném výzkumném sdělení (Urbánek, Wernerová 2008).

² Na několika školách praktikovali současně dva, resp. tři studenti. Sledované školy byly v několika případech do šetření zahrnuty opakovaně (ve dvou nebo i třech po sobě následujících letech).

4 Výsledky šetření a diskuse

Prvotní šetření v roce 2007, tedy v prvním roce implementační fáze školních vzdělávacích programů do reálné výuky v ZŠ, nezaznamenalo významnějších změn ve vnímání reality školní výuky jak u učitelů, tak i studentů. Učitelé se navíc svými postoji a názory ke kurikulární reformě společně výrazněji nevymezovali, vyjadřovány byly relativně rovnoměrně oba názorové póly. Nabízela se proto otázka, jak se v dalším vývoji, s postupným rozšiřováním výuky školních programů i do dalších ročníků, budou tyto zkoumané parametry vyvíjet.

4.1 Sebehodnocení vlastní výuky studentem

Studenti při své čtyřtýdenní praxi na 2. stupni ZŠ nejprve reflektovali charakteristiky vlastní výuky ve třídách se zavedenými ŠVP. Vyjadřovali se k faktu, do jaké míry k ní přistupovali odlišným způsobem, než ve třídách, kde zatím nebyla výuka podle ŠVP realizována. Zatímco v roce 2007 mohly praktikovat ve výuce podle ŠVP jen tři čtvrtiny studentů (73,4 %), v následujících dvou letech to již byla většina všech praktikantů (94,5 %, resp. 97,4 %).³

Uváděné změny, ke kterým podle mínění studentů došlo v jejich vlastní výuce vlivem zavedení školních vzdělávacích programů, se kromě vyjadřovaných odlišností v obsahové rovině příliš nevztahovaly k samotné podstatě kurikulární reformy. Studenti opakovaně uváděli např. změny související s diferenciací žáků (odlišný vztah k různým věkovým kategoriím žáků, diferencovaný přístup k dětem odlišně složených tříd), nebo se zmiňovali o změnách ve využívání prostředků výuky (uplatňování skupinového vyučování) atd. V průběhu zkoumaných tří let se (jen s výjimkou deklarovaných metod a organizačních forem) hodnoty těchto výpovědí, a tedy chápání smyslu reformy, od sebe příliš nelišily (tabulka č. 2).

TABULKA č. 2: Studenty vnímané změny ve vlastní výuce

<i>Výpovědi praktikantů o vlastní výuce ve třídách vyučovaných dle ŠVP (souhlasné výpovědi v %)</i>	2007 (6. roč.) <i>N=69</i>	2008 (6., 7.roč.) <i>N=156</i>	2009 (6.- 8.roč.) <i>N=189</i>
Příprava na vyučování	33,3	30,1	30,2
Metody a organizační formy	53,6	40,4	43,9
Prezentovaný obsah (učivo)	43,5	41,7	41,3
Přístup k žákům	33,3	26,3	35,4

To, co se v průběhu tří prvních „implementačních“ let na straně studentů projevuje příznivěji, je formálně stále kvalitnější projev respondentů

³ Bylo to způsobeno tím, že zatímco v roce 2007 mohli praktikovat studenti podle školních vzdělávacích programů pouze v šestém ročníku, v roce 2008 to již bylo v šestém i v sedmém ročníku a v roce 2009 kromě devátého ve všech ročnících druhého stupně ZŠ.

k problematice reformních kroků. Studenti postupně operovali se stále relevantnějšími pojmy a s jejich obsahy, které se vztahují k reformě. Přesto tyto skutečnosti naznačují, že na straně studentů existují k tématu určité nejasnosti a praktikanti plně nechápou smysl zaváděných kroků kurikulární reformy. Je proto otázkou, do jaké míry je tato problematika metodicky uchopena a jak efektivně je zpracována a operacionalizována, resp. prakticky vyučována, zejména ve výuce didaktických disciplín na fakultě.

4.2 Hodnocení výuky učitelů ZŠ

Další otázka, kterou měli studenti v závislosti na čtyřtýdenním působení při své pedagogické praxi vyhodnotit, se týkala pozorovatelných změn ve vyučování učitelů v základní škole, kde praktikanti hospitovali. Přestože hospitování ve třídách s výukou podle ŠVP bylo jednou z výzkumných povinností praktikantů, jejich plný počet nebyl ve všech letech zapojen.⁴ Zjištěné nálezy realizovaných změn v duchu ŠVP naznačují, že sebehodnocení vlastní výuky praktikanty bylo vždy výrazně příznivější, než v tomto smyslu studenty hodnocená práce učitelů. Dále se také ukazuje, že dynamika síly těchto výpovědí se v tříletém vývoji snižovala. Jeví se tedy, že s postupem zavádění ŠVP jsou sledovány studenty stále méně výrazné změny, které korespondují s požadavky reformy (tabulka č. 3). Otázkou je, zda uvedený fakt svědčí v tomto smyslu o změnách ve školách nebo více souvisí s přípravou studentů učitelství, resp. s jejich schopností reflektovat realitu práce školy.

TABULKA č. 3: Studenty vnímané změny v hospirované výuce

<i>Výpovědi praktikantů o práci učitelů ve třídách vyučovaných dle ŠVP (souhlasné výpovědi v %)</i>	2007 (6. roč.) N=76	2008 (6., 7.roč.) N=140	2009 (6.- 8.roč.) N=183
Příprava na výuku	22,4	20,7	12,0
Metody a organizační formy	35,5	27,1	25,7
Preferovaný obsah	27,6	25,7	23,5
Přístup k žákům	21,1	22,1	18,0

4.3 Postoje učitelů ke kurikulární reformě

Kromě popisu a hodnocení sledované vyučovací reality a změn práce učitelů se naše šetření zajímalo také o názory a postoje učitelů k probíhajícím změnám v kurikulu základní školy. Studenti měli nejprve (na škále 1 – 7) vyjádřit „sílu názorů“ všech učitelů ve škole praxe na rámcové (školní) vzdělávací programy, a to ve čtyřech oblastech (přijetí ŠVP; vnímaná užitečnost; připravenost učitelů na práci s ŠVP; charakter očekávaných změn).

⁴ V roce 2007 to bylo jen 80,9 % praktikantů; v dalších letech 84,8 % (2008) a 94,3 % (2009). Nižší podíly byly způsobeny překážkami „technické“ povahy.

Jak znázorňuje tabulka č. 4, ukazuje se, že „numericky“ relativně nejpriznivěji byla učiteli hodnocena oblast očekávaných změn, které realizace školních programů může přinést (ŠVP změní celkově ZŠ). Výsledek, jak ale dále uvedeme, je „opticky“ zkreslen charakterem škály (pozitivně – nezmění – negativně), kdy střední hodnota nemá funkci neutrálního prvku. Průměrné hodnocení se proto v této oblasti vychyluje od střední hodnoty (4,0) výrazněji k pozitivnímu pólu. Zásadně negativní (ale ani extrémně pozitivní) efekty tedy většina učitelů přímo neočekává. Častá zde byla ovšem volba střední hodnoty (v roce 2007 činil podíl výpovědí 38,3 %; v roce 2008 49,7 % a v roce 2009 to bylo 36,6 %).⁵ Tato skutečnost významně reprezentuje skeptický postoj učitelů k reformě, neboť vyjadřuje názor, že „ŠVP nezmění práci školy“. Nelze ji tedy považovat za příznivou výpověď od samotných „hybatelů“ předpokládaných změn.

TABULKA č. 4: Názory učitelů na reformu (průměrné hodnoty)

<i>Praktikanti uváděli na škále 1 (pozitivní) až 7 (negativní) názory učitelů na RVP/ŠVP</i>	2007 (6. roč.) N=94	2008 (6., 7. roč.) N=165	2009 (6.- 8. roč.) N=194
Přijetí ŠVP učiteli	3,9	4,3	3,8
Užitečnost ŠVP	4,1	4,4	3,9
Připravenost učitelů na ŠVP	4,2	4,0	3,6
Očekávaná změna pro ZŠ	3,2	3,4	3,3

Nejméně příznivě ze všech čtyř oblastí se učitelé vyjadřovali k užitečnosti kurikulárních změn (na ose *velmi užitečné – naprosto zbytečné*). Průměrné hodnocení sice oscilovalo kolem středu, ovšem se silnějšími výkyvy směrem ke „zbytečnosti reformních kroků“, resp. k jejich neužitečnosti (2008). Vyjadřováno bylo nepochopení, proč školní programy vůbec zavádět. Učitelům byl nejasný smysl reformy a dále byla kritizována nedostatečná připravenost škol na práci podle ŠVP. Průměrné hodnoty obou těchto názorových rovin také nejsou výrazněji polarizované a pohybují se kolem teoretické střední hodnoty. Tyto názory korespondují i s řadou dalších šetření (např. Kosíková, Holečková 2007; Solárová 2008 a další). Zřejmě také proto učitelé celkově přijímají v našem opakovaném šetření kurikulární změny chladněji a nějak zvlášť je nevitají, což mohou ilustrovat následující autentické výpovědi. Učitelé zejména kritizují formalismus, když vlastní práci na školních programech charakterizují: „*Pouze jinak zpracované, přepsané osnovy...*“ nebo „*Šlo jen o povinnost ŠVP sepsat, ale ve výuce se vlastně nic nezměnilo.*“ Zdůrazňován je také význam hlavního činitele každé změny: „*Věřím v sílu osobnosti učitele, v jeho schopnosti a předpoklady. V případě dobrého pedagoga není RVP/ŠVP k výuce třeba...*“ nebo „*Dobrý učitel tak už učil a nemusel čekat na ŠVP.*“

⁵ Vyjadřuje to tedy, že více než třetina učitelů, resp. téměř jejich polovina, vyslovuje stále přesvědčení, že kurikulární zásahy celkově práci školy nezmění.

TABULKA č. 5: Postoje učitelů k reformě

<i>Vyjadřované názory celého učitelského sboru na RVP/ŠVP (v %)</i>	2007 (6. roč.) <i>N=91</i>	2008 (6., 7. roč.) <i>N=147</i>	2009 (6.- 8. roč.) <i>N=190</i>
Pozitivní postoj	30,3	25,3	30,7
Neutrální postoj	37,9	34,6	36,4
Negativní postoj	31,8	40,1	32,8

Tabulka č. 5 prezentuje strukturu sledovaných sborů podle jejich (studenty interpretované) kvality postojů k RVP/ŠVP. V tomto souhrnném pohledu na problematiku se jednak potvrzují předchozí data: značně různorodé a nepolarizované postoje učitelů; celkové postoje učitelů jsou spíše neztotožňující se s reformou, jsou negativní až neutrální či ignorující; projevují se nevýrazné, resp. obtížně identifikovatelné trendy ve tříletém vývoji (nejméně příznivé hodnocení 2008). Kvalita celkových postojů učitelů k reformě se v roce 2009 nejeví jako pozitivnější.

4.4 Změny v hodnocení

Nikterak zásadní, nicméně poměrně nápadné, jsou rozdíly mezi šetřeními v jednotlivých letech. Nepředstavují ale „kontinuální vývoj“ zjišťovaných dat, který by dokumentoval názorový posun učitelů na reformu, resp. dokladoval trend změny v realitě výuky při opakovaných šetřeních. „Kritické“ tříleté implementační období, ve kterém naše šetření probíhalo, a které mělo potencionálně představovat zásadní obrat v práci školy, proto nelze vnímat jako etapu pozitivních trendů směrem k naplňování vizí ŠVP.

Ostatním výzkumným charakteristikám se ve všech sledovaných rovinách vymyká šetření 2008. Jeho výsledky ve své většině naznačují negativnější postoje učitelů a méně příznivé parametry vyučování ve smyslu ŠVP. Pomineme-li možnou statistickou chybu, která by ale tento rozdíl nemohla plně zdůvodnit, mohou tato odchylná data odkrývat některé vnitřní faktory dynamiky práce školy. Po počátečním náporu prvního roku implementace mohlo u učitelů dojít k nenaplnění, resp. ke zklamání nad možnými očekávanými efekty. Navíc v roce 2008 již výuka podle školních programů probíhala v daleko rozsáhlejší míře a pro učitele to po předchozí pracné tvorbě ŠVP znamenalo další náročnou fázi s výraznou zátěží. Avšak tomu neodpovídaly zjevné efekty.

5 Závěry

Prezentované šetření si kladlo za cíl sledovat v průběhu tří let realizaci kurikulární reformy v ZŠ, postihnout stav a vývoj reálné práce školy a postojů učitelů v průběhu implementační fáze. Při opakovaných šetřeních bylo na čtyřech stovkách základních škol využito specifické kombinace výzkumných metod, které jsou založeny na subjektivních názorech učitelů a na hodnocení reálného stavu edukace praktikanty.

Výsledky našeho šetření v zásadě korespondují s jinými nálezy podobně koncipovaných výzkumů, které se snažily uchopit a zkoumat téma implementace reformy ve výsledných procesech reálného dění současné základní školy. Značně kritická k realizaci školních programů je také aktuální zpráva ČŠI, která se na hodnocení implementace zaměřuje (Tematická 2010).

Ukazuje se, že učitelé sledovaných škol přijímají předkládané kurikulární změny s rozpaky, rezervovaně nebo neutrálně, mnohdy s nedůvěrou. Výpovědi k tomuto tématu jsou názorově poměrně plošně pokryté, bez nápadnějších excesů. Jednoznačněji vyjadřované postoje k reformnímu projektu bylo možno zaznamenat pouze v malé míře a častěji v negativní poloze. I přes oficiální proklamace decizní sféry se nezdá, že by dnes kurikulární reforma ZŠ představovala primární téma každodenní práce školy. (Vynucený) zájem učitelů o školní vzdělávací programy u velké části z nich skončil jejich vypracováním. Učitelé nejsou ve větší míře přesvědčeni o užitečnosti. Kurikulární reformu, tak jak byla školám shora předložena, plně nepřijali. Jen málo učitelů se s její podstatou ztotožnilo.

Šetření přineslo projekci praktikantů další zajímavé nálezy. Sledovaná realita školní výuky a očekávané změny korespondují s uvedenými rezervovanými postoji učitelů. Zaznamenané změny ve školní výuce nejsou výrazněji hodnoceny jako souladné, ztotožňující se s podstatou a smyslem školních programů.

Při vlastních vyučovacích pokusech ale studenti učitelství nepřesvědčili, že by hlouběji pochopili smysl reformy a její kroky přijali. Sebehodnocení praktikantů sice ve srovnání s prací učitelů vyznívá optimisticky a sebevědomě, přesto (nebo právě proto) není pravděpodobné, že by posun práce ve škole měla do budoucna garantovat (jen) generační výměna. Klíč více než v řízení a logistice nových konstruktů hledejme v samotném učiteli. Řešení mohou přinést investice do jeho vzdělávání a podpora podmínek jeho práce.

V těchto souvislostech se nabízí otázka možností a hranic realizovaných školských reforem shora. Rizika jsou obecně známá a hovoří o jen malých šancích změnit normativními zásahy „zvenčí“ vyučovací praxi (např. Pol, Hloušková, Novotný, Zounek 2005, 114 - 128). Opakovaně se prokazuje nízká efektivnost takto „jednoduchých“ plošných vnějších zásahů, zvláště, neopírají-li se dostatečně o kvalitativní potenciál personálu a působí-li jen krátkodobě, epizodicky a kampaňovitě.

Naše šetření neproказuje, že by se v průběhu tříleté implementace RVP do škol názory učitelů na jejich užitečnost či potřebnost nějak zásadněji změnily, resp., že by se zlepšovalo přijetí reformních myšlenek. Situaci lze spíše charakterizovat jako neměnnou a realizaci prvních třech let kurikulární reformy nelze z tohoto pohledu považovat za úspěšnou. Přitom bychom právě předpokládali, že s postupným náběhem ve vyšších ročnících budeme v pozdějších šetření identifikovat příznivější výsledky ve výuce i v postojích učitelů.

6 Použité zdroje

- BERAN, J., MAREŠ, J., JEŽEK, S. Rezervované postoje učitelů k dalšímu vzdělávání jako jeden z rizikových faktorů kurikulární reformy. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 111-131. ISSN-1802-4637.
- CVACH, R. Školní vzdělávací programy těsně před spuštěním. In: *Svět výchovy a vzdělávání v reflexi pedagogického výzkumu*. České Budějovice : PF JU, 2007, s. 9 – 16. ISBN 978-80-7394-061-4.
- DVOŘÁK, D., STARÝ, K., URBÁNEK, P., CHVÁL, M., WALTEROVÁ, E. *Česká základní škola : Vícepřípadová studie*. Praha : UK, 2010 (v tisku).
- JANÍK, T., NAJVAR, P. a kol. Videostudie ve výzkumu vyučování a učení. *Orbis scholae*, 2008, roč. 2, č. 1. ISSN-1802-4637.
- JANÍK, T. a kol.: *Kurikulární reforma na gymnáziích v rozhovorech s koordinátory pilotních a partnerských škol*. Výzkumná zpráva. Praha : VÚP, 2010. ISBN 978-80-87000-36-6.
- KOSÍKOVÁ, V., HOLEČKOVÁ, M. Role učitel v souvislosti s tvorbou a realizací ŠVP. In: *Svět výchovy a vzdělávání v reflexi pedagogického výzkumu*. České Budějovice : PF JU, 2007, s. 57 – 72. ISBN 978-80-7394-061-4.
- MAŇÁK, J. Vzdělávání ve společnosti vědění. In: Janík, T., Švec, V. a kol. *K perspektivám školního vzdělávání*. Brno : MU, 2009.
- NÁRODNÍ program rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha)*. Praha : ÚIV, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- POL, M., HLOUŠKOVÁ, L., NOVOTNÝ, P., ZOUNEK, J. (eds.) *Kultura školy*. Brno : Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3746-6.
- SKALKOVÁ, J. Rámcové vzdělávací programy – dlouhodobý úkol. *Pedagogika*, 55, 2005, č. 1, s. 4-19. ISSN 0031-3815.
- SOLÁROVÁ, M. Aplikace ŠVP a názory učitelů z praxe. In: *Nová role učitele – budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 221-229. ISBN 978-80-7368-517-1.
- STRAKOVÁ, J. Postoje českých učitelů k hlavním prioritám vzdělávací politiky. In: Krykorková, H., Váňová, R. a kol. *Učitel v současné škole*. Praha : Karolinum, 2010, s. 303-313. ISBN 978-80-7308-301-4.
- RÝDL, K. *Inovace školských systémů*. Praha : ISV, 2003. ISBN 80-86642-17-8.
- RÝDL, K. Zaměření kurikulární politiky ve světě a její odraz v přípravě učitelů. In: *Nová role učitele – budoucnost učitelů ve světě práce v Moravskoslezském kraji*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 205-211. ISBN 978-80-7368-517-1.
- TEMATICKÁ zpráva: Inspekční hodnocení školních vzdělávacích programů za období 2007 – 2010*. Praha : ČŠI, 2010.
- URBÁNEK, P. Opakovaná a longitudinální šetření ve výzkumu studenta učitelství a učitele. In: *Pedagogický výzkum v ČR. Sborník příspěvků z VIII. celostátní konference ČAPV*. Liberec : TU v Liberci a ČAPV, 2000, s. 457 - 466. ISBN 80-7083-468-4.

URBÁNEK, P., WERNEROVÁ, J. Studenti učitelství a jejich vnímání realizace kurikulární reformy v základních školách. In: Franiok, P., Knotová, D. (ed.) *Učitel a žák v současné škole*. Brno: PF MU 2008, s. 218-225.

WALTEROVÁ, E. *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno : MU, 1994. ISBN 80-210-0846-6.

Kontakt na autory

doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr.; Mgr. Jana Wernerová
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Technická univerzita v Liberci
Studentská 2, 461 17 Liberec
E-mail: petr.urbanek@tul.cz; jana.wernerova@tul.cz